

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.Драгоманова

ПІСОЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ

УДК 159.922.6

**КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА**

Спеціальність 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі практичної психології Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор

Пов'якель Надія Іванівна,

Національний педагогічний університет

імені М.П.Драгоманова,

завідувач кафедри практичної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,

Саннікова Ольга Павлівна,

Південноукраїнський державний педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського,

завідувач кафедри загальної і диференційної психології

кандидат психологічних наук, доцент,

Музика Олександр Леонідович,

Житомирський державний педагогічний університет імені Івана

Франка,

декан соціально-психологічного факультету

Захист відбудеться 16. 04. 2008 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „12” _____ березня _____ 2008 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л.В.Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реалії соціального життя нашого суспільства, зовнішньополітичний курс України на інтеграцію до європейської спільноти, а також реформування системи вищої освіти у відповідності до вимог Болонського процесу детермінують зміни, які стосуються підготовки майбутніх фахівців, зокрема практичних психологів. Суспільно-політичні, економічні обставини у поєднанні з перенасиченим інформаційним середовищем передбачають наявність у студентської молоді розвиненого інтелектуального потенціалу, який забезпечить належне професійне становлення, конкурентоздатність на ринку праці, соціальну та фахову компетентність при вирішенні завдань психологічної практики. Водночас в юнацькому віці (студентський період) спостерігаються активні процеси розвитку, переструктурування та інтеграції інтелектуальних компонентів. Це зумовлює актуальність дослідження професійного становлення майбутніх практичних психологів на нинішньому етапі розвитку суспільства як в цілому, так і з позицій власне особистісних аспектів становлення юнака.

У працях вітчизняних психологів проблема професійного становлення особистості знаходить своє вирішення шляхом виявлення передумов розвитку особистості фахівця, виокремлення чинників професійного зростання (О. О. Бодальов, А. О. Деркач, Є. О. Климов, Л. К. Маркова, С. Д. Максименко, Л. Е. Орбан-Лембрик, О. О. Реан, М. В. Савчин, І. М. Семенов, О. І. Степанова, Л. П. Ситников та ін.), розкриття концептуальних положень щодо вузівської підготовки майбутніх практичних психологів (І. С. Булах, Л. В. Долинська, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, Ю. О. Приходько та ін.), розробки принципів професійної підготовки (О. Ф. Бондаренко, Г. В. Ложкін, О. П. Саннікова, Н. В. Чепелева, Н. Ф. Шевченко, Т. С. Яценко та ін.).

Натомість поза увагою дослідників залишається проблема виокремлення психологічного змісту інтелектуального потенціалу практичних психологів, особливостей його розвитку в студентській молоді, чинників формування в умовах педагогічного процесу, серед яких важливе місце належить феномену когнітивного стилю.

Інтерес психологів до проблем розвитку інтелекту та когнітивного стилю зумовлюється їх впливом на різні аспекти поведінки людини (О. Г. Асмолов, Л. Я. Дорфман, В. А. Колга, О. В. Лібін, В. О. Моляко, В. І. Моросанова, В. В. Селіванов, М. В. Смірнов, М. Л. Смульсон та ін.), можливістю прогнозування особливостей спілкування та діяльності особистості в галузі освіти, праці (Г. В. Куценко, О. Л. Музика, В. В. Рибалка, Л. І. Романовська, І. С. Скотнікова, А. А. Студенікін, В. А. Толочек, М. О. Холодна, І. П. Шкуратова та ін.), впливом на розвиток професійного мислення майбутніх практичних психологів (Н. І. Пов'якель).

Таким чином, узагальнюючи стан вивчення проблем розвитку інтелекту та когнітивного стилю, слід констатувати недостатню наукову розробленість проблеми зв'язку когнітивного стилю та інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів як у теоретичному, так і в практичному аспектах, а також її соціальну значущість, що й зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження “Когнітивний стиль як чинник розвитку інтелектуального потенціалу майбутнього практичного психолога”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконується у межах комплексної науково-дослідної теми кафедри психології і педагогіки, кафедри практичної психології інституту педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова “Удосконалення підготовки психологів на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях: бакалавр, спеціаліст, магістр” наукового напрямку “Зміст освіти, форми, методи й засоби підготовки вчителів”. Тема дисертації затверджена Вченою Радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол №5 від 27 січня 2005 р.) та Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 27 червня 2006 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у виявленні психологічних особливостей, закономірностей та характеристик когнітивного стилю як чинника розвитку інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів, а також в обґрунтуванні умов, створенні та апробації програми розвитку інтелектуального потенціалу студентів-психологів.

Об'єкт дослідження – психологічні чинники розвитку інтелектуального потенціалу сучасного студентства.

Предмет дослідження – психологічні особливості та закономірності когнітивного стилю як чинника розвитку інтелектуального потенціалу майбутнього практичного психолога.

Відповідно до об'єкта, предмета й мети були сформульовані основні *гіпотези дослідження*:

- психологічні особливості та закономірності когнітивних стилів знаходяться у безпосередньому зв'язку між собою, а також є чинниками розвитку інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів. Продуктивність когнітивних стилів та їх поєднання зумовлюють підвищення інтелектуального потенціалу майбутнього фахівця.
- інноваційні активні засоби вузівської підготовки фахівців, зокрема цілеспрямовані тренінги, активізують розвиток інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів.

Обрана мета та висунуті припущення обумовили такі *завдання дослідження*:

1. Визначити психологічний зміст інтелектуального потенціалу та з'ясувати базові когнітивні стилі майбутніх практичних психологів, їх види і психологічні особливості.

2. Виявити психологічні особливості розвитку інтелектуального потенціалу та когнітивних стилів майбутніх практичних психологів у процесі вузівської підготовки, з'ясувати зв'язки між базовими когнітивними стилями та визначити їх взаємозалежність з інтелектуальним потенціалом майбутніх фахівців.

3. З'ясувати психолого-педагогічні умови цілеспрямованого впливу інноваційних активних засобів вузівської підготовки фахівців на продуктивність когнітивних стилів та їх можливості в підвищенні інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів.

4. Розробити програму вдосконалення психологічних характеристик когнітивних стилів як чинника розвитку інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів в системі вузівської підготовки.

Методи дослідження. У дисертації використовується комплекс теоретичних і емпіричних методів, що відповідають змісту проблеми та етапам дослідження. Зокрема для розв'язання поставлених завдань й перевірки висунутих припущень було застосовано теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, порівняння, узагальнення даних, теоретичне моделювання, спостереження, констатувальний і формувальний експерименти. Застосовувався комплекс тестових методик: рангові ґратки (РТРК Дж. Келлі), тест структури інтелекту (TSI Р. Амтхауера), тест для діагностики інтелектуальної продуктивності (Ф. Картер, К. Рассел), тест встановлення відповідностей (ТБВ Дж. Кагана), тестові задачі ("Вирішення арифметичних задач" В. Лачинсів), опитувальник імпульсивності В. Лосенкова, опитувальник ригідності (С. В. Ковальов), опитувальник рефлексії О. В. Карпова, тест інтелектуальної гнучкості (Р. Ахмеджанов), методика М. Холодної "М'яч". У роботі використовуються інноваційні активні методи навчання та методи математичної статистики і комп'ютерної обробки (статистичний пакет SPSS, версія 11.5) експериментальних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* автором здійснено інтегроване вивчення інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів у контексті його взаємозв'язку з когнітивним стилем; виявлено значущі зв'язки між когнітивними стилями різної інформаційної модальності та встановлено їх взаємозалежність з інтелектуальним потенціалом студентів-психологів; обґрунтовано та експериментально перевірено психолого-педагогічні умови ефективного застосування тренінгу інтелектуального потенціалу психологів (ТІПІ);
- *розширено та доповнено* уявлення про психологічну сутність, зміст та провідні компоненти інтелектуального потенціалу та когнітивного стилю як чинника його розвитку; психологічні характеристики та особливості розвитку інтелектуального потенціалу й когнітивного стилю майбутніх практичних психологів у процесі їх вузівської підготовки;

- *набуло подальшого розвитку* знання з проблематики психологічного змісту інтелектуального потенціалу, уявлення про цінність взаємозв'язку характеристик когнітивних стилів та інтелектуального потенціалу особистості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблений і апробований у дисертаційному дослідженні психодіагностичний комплекс та авторська програма тренінгу інтелектуального потенціалу психологів можуть бути використані викладачами ВНЗ при підготовці майбутніх практичних психологів, у виховній роботі зі студентами, у процесі викладання курсів із загальної психології, психології особистості, психологічних тренінгів особистісного зростання, з психології інтелекту.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення дисертації доповідалися й отримали схвалення на розширених засіданнях кафедри практичної психології НПУ імені М. П. Драгоманова, наукових звітних конференціях НПУ імені М. П. Драгоманова та НДУ імені Миколи Гоголя (Київ, Ніжин 2004, 2005, 2006). Результати дослідження апробовано на наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції “Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми” (Київ, 2006), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми соціалізації особистості в сучасних умовах” (Чернігів, 2006), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми профорієнтації в неперервній освіті” (Кам’янець-Подільський, 2006), Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми становлення фахівця-психолога у процесі вузівського навчання” (Ніжин, 2006), міжнародній науково-практичній конференції “Генеза буття особистості” (Київ, 2006), Другій Міжнародній науково-практичній конференції “Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми” (Київ, 2007), Всеукраїнській науковій конференції “Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив” (Рівне, 2007), Міжнародній науково-практичній конференції “Когнітивні процеси та творчість” (Одеса, 2007), X Всеукраїнській науково-практичній конференції “Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції” (Київ, 2007), Міжнародній науково-практичній конференції “Методологія та технології практичної психології в системі вищої освіти” (Київ, 2007).

Результати дисертації **впроваджено** автором у навчально-виховний процес підготовки майбутніх фахівців у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (Довідка № 07-10/2007 від 06.11. 2007р.); Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя (Довідка № 04/1551 від 30.10.2007р.); Мукачівському технологічному інституті (Довідка № 1993 від 30.10.2007р.); Ніжинському обласному педагогічному ліцеї Чернігівської обласної ради (Довідка № 153 від 22.10.2007р.)

Публікації. Результати дослідження висвітлені в 11 публікаціях автора, в т. ч. 9 статтях та у 2 матеріалах конференцій. У наукових фахових виданнях, затверджених переліком ВАК України, опубліковано 8 статей.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку основної використаної літератури (327 найменувань, із них 17 – іноземною мовою), додатків (14). Основний зміст викладено на 170 сторінках комп'ютерного набору. Робота містить 28 таблиць, 24 рисунки на 20 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 247 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу й завдання дослідження, теоретичні та методичні підходи. Висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи. Наведено відомості про апробацію й впровадження результатів дослідження та структуру дисертації.

У **першому розділі** – *“Теоретичні засади вивчення когнітивних стилів як чинника розвитку інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів”* – подано результати теоретичного аналізу проблеми дослідження інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів, аналіз особливостей вивчення когнітивного стилю в структурі індивідуальності; з'ясовано психологічний зміст інтелектуального потенціалу майбутнього практичного психолога; виокремлено базові когнітивного стилю майбутнього фахівця у галузі практичної психології в якості чинників розвитку його інтелектуального потенціалу. У розділі систематизовано численні дослідження науковців із психології індивідуальних відмінностей з виокремленням особистісного, діяльнісного, когнітивного й стильового підходів, що дозволяють аналізувати проблему розвитку інтелекту та його основних чинників у взаємозв'язку із професійною діяльністю практичного психолога.

Аналіз сучасних досліджень дозволяє розглядати інтелектуальний потенціал як одну із характеристик інтелекту особистості (Л. Ф. Бурлачук, Л. М. Веккер, В. О. Моляко, О. П. Саннікова, О. В. Скрипченко, В. В. Суворов, Л. І. Фомічова та ін.) й одночасно вказує на необхідність більш детального розгляду його сутності, психологічного змісту й чинників розвитку.

У радянській психології фундаментальні дослідження інтелекту пов'язані з вивченням здібностей людини. З часом виокремилося три основні напрямки: психофізіологічний, діяльнісний та підхід, який розглядав мислення як основний структурний елемент інтелекту. Значна увага приділялася чинникам розвитку інтелектуального потенціалу особистості, що сприяло виникненню в психологічній науці особистісного підходу, де інтелект розуміється як цілісний феномен індивідуальних і

вікових характеристик, своєрідних для кожної людини, а його функціонування визначається особистісними властивостями. У зарубіжній психології дослідження інтелекту здійснювалося у двох напрямках: дослідження інтелекту як цілісного феномену, що має ієрархічну будову та дослідження інтелекту як множини незалежних інтелектуальних компонентів. Принципові протиріччя тестології зумовили появу великої кількості теорій, які збагатили уявлення про сутність інтелектуального потенціалу, його компоненти, їх функціональну єдність й підкреслюють, що структурні складові та їх психологічний зміст є специфічними для конкретної професійної галузі.

Науковці відмічають, що інтелектуальний потенціал майбутнього практичного психолога спрямований на визначення чинників того чи іншого психологічного явища, що передбачає проникнення у внутрішню, приховану психологічну реальність. Психологічний зміст структурних компонентів феномену повинен підпорядковуватися окресленому завданню, що дозволяє сформулювати висновок: інтелектуальний потенціал майбутнього фахівця у галузі практичної психології розглядається як складне психологічне явище взаємопов'язаних між собою якісних компонентів інтелекту, що утворюють структуру і несуть на собі відбиток специфіки навчально-професійної й майбутньої фахової діяльностей, професійно-психологічних завдань практики, і спрямований на удосконалення відображення, проектування й опрідметнення результатів життєдіяльності у процесі становлення професіонала.

Питання підвищення інтелектуального потенціалу також аналізується науковцями у зв'язку із проблемою впровадження активних методів навчання в процес вузівської підготовки фахівців. Для майбутніх практичних психологів вони також становлять цінність: сприяють особистісному і професійному зростанню. Дослідження науковців свідчать про ефективність інтегрованого впливу комплексу активних методів, що відображається в прагненні вчених практиків об'єднати їх в спеціальні технології розвитку з метою їх комплексної дії на властивості особистості, в тому числі й на характеристики інтелекту.

Специфіка дослідження зумовила детальний аналіз сучасних досліджень, які вивчають особливості розвитку інтелектуального потенціалу в студентському віці. У науковому доробку українських і російських вчених відмічається унікальність і сенситивність етапу щодо вдосконалення психологічних характеристик інтелектуальної сфери майбутнього фахівця. Проведені емпіричні дослідження особливостей інтелектуального потенціалу в студентському віці вказують на існування відмінностей у структурі інтелекту, його компонентного складу в студентів-психологів, сформованості у порівнянні з майбутніми фахівцями інших професійних орієнтацій і водночас підкреслюють

недостатній рівень розвитку інтелектуального потенціалу, що має негативний вплив на процес вузівської підготовки майбутніх психологів.

У зарубіжній і вітчизняній психологічній науці звертається особлива увага на проблему взаємозв'язку інтелекту й когнітивного стилю, який є одним із чинників розвитку інтелектуального потенціалу. Спільним аспектом розгляду феномена когнітивного стилю у психологічній науці є його віднесеність до індивідуальності у якості чинника, який опосередковує стосунки особистості із навколишньою дійсністю й проявляється в продуктивних характеристиках діяльності. Найбільш цінною є його властивість, яка полягає в інтеграції взаємозв'язків з компонентами індивідуальності, що дозволяє його розглядати у якості чинника розвитку характеристик особистості, в тому числі й інтелекту.

Особливості дослідження когнітивного стилю науковцями відображені у класифікаціях параметрів феномену (“полenezалежність – полезалежність”, “рефлексивність – імпульсивність”, “аналітичність – синтетичність”, “ригідність – гнучкість”, “абстрактність – конкретність”, “толерантність – нетолерантність”, “вузькість – широта категорії”, “деталізованість – цілісність”, “інтернальність – екстернальність”, “простота – складність”) та виокремленні їх універсальних продуктивних характеристик, які вказують на зв'язок з інтелектом особистості. Пошук базових параметрів когнітивного стилю майбутніх практичних психологів сприяв уточненню більшості психологічних характеристик стильових конструктів і формуванню висновку щодо їх розвитку й удосконалення в студентському віці.

У майбутніх практичних психологів на експериментальному рівні було встановлено взаємозв'язок між стильовими параметрами “полenezалежність – полезалежність” та “рефлексивність – імпульсивність” і відмічено схильність студентів-психологів до рефлексивності (Н. І. Пов'якель). Але нез'ясованими залишаються питання взаємодії стильових феноменів різної модальності: “рефлексивність – імпульсивність”, “ригідність – гнучкість”, “простота – складність”. Взаємозв'язки між їх характеристиками і впливають на розвиток інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів – припущення що потребувало експериментальної перевірки.

У **другому розділі** – *“Психологічні особливості та закономірності когнітивних стилів та їх взаємозв'язку з інтелектом”* – наводяться результати констатувальної частини дослідження, які вказують на психологічні властивості й закономірності когнітивних стилів і складових інтелектуального потенціалу, на основі експериментальних даних аналізується взаємозв'язок стильових та інтелектуальних феноменів майбутніх практичних психологів.

Наводяться результати експериментального вивчення структури інтелекту, запропонованої Р. Амтхауером. Аналіз динаміки психологічних змін компонентів інтелекту

сприяв виокремленню особливостей його структури: найбільш розвиненою є мнемічна складова; однакові позиції за рівнем сформованості займають конкретно-практична, лінгвістична, абстрактна й візуальні складові. Мають місце відмінності у сформованості математично-теоретичної, математично-практичної й образно-синтетичної складових інтелекту на різних курсах вузівського навчання. Експериментально виділені особливості структури інтелекту та їх сформованість у майбутніх практичних психологів дозволили встановити, що в навчальному процесі вдосконалюється конкретно-практичний компонент, рівень математично-теоретичного частково знижується, залишаються незмінними характеристики лінгвістичної, оперативної, абстрактної, мнемічної, математично-практичної, візуальної, образно-синтетичної складових інтелекту (за критерієм *U* Манна-Уїтні). Тенденції вказують на недостатній розвиток інтелекту в процесі вузівської підготовки. Зазначені інтелектуальні складові – чинники інтелектуального потенціалу і однаково важливі для майбутніх практичних психологів.

Підкреслюються психологічні особливості виразності компонентів інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів: найбільш розвиненим є вербальний, далі слідує професійний (практичний аспект), теоретичний, професійний (теоретичний аспект), практичний, просторовий, формальний. Динаміка змін в експериментальних групах дозволяє констатувати слабкі тенденції їх розвитку в процесі вузівської підготовки. Студенти-психологи частково втрачають потенціал формальної складової, натомість вербальна, просторова, професійна (практичний і теоретичний), практична й теоретична складові залишаються незмінними (за критерієм *U* Манна-Уїтні). Такі тенденції можуть мати негативний відбиток на продуктивності інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів і матимуть негативний вплив на ефективність вирішення теоретичних і практичних завдань у процесі навчальної й фахової діяльності.

Звертається увага на особливості розвитку компонентів структури інтелекту й складових інтелектуального потенціалу за статевими ознаками. Психологічний аналіз структури інтелекту дівчат, а також динаміка психологічних змін інтелектуальних компонентів дозволяє встановити, що в процесі вузівської підготовки розвиваються конкретно-практична й оперативна складові інтелекту, рівень математично-теоретичної знижується, решта складових залишається на одному рівні розвитку. У роботі підкреслюється, що розвивається потенціал вербального й професійного (практичний аспект) компонентів, в той час коли знижуються можливості формального компоненту, а всі інші складові залишаються незмінними. На відміну від дівчат, у юнаків компоненти інтелекту залишаються незмінними. Однак повністю вказати на сталість інтелектуального розвитку не дозволяє динаміка психологічних змін складових інтелектуального потенціалу:

втрачається потенціал вербального інтелекту, а інші складові залишаються на одному рівні розвитку. Низька ефективність процесу вузівського навчання, а також суперечливі тенденції в розвитку інтелектуального потенціалу студентів старших курсів можуть бути пояснені відсутністю цілеспрямованого впливу на стильову сферу особистості, зокрема когнітивні стилі. Наявність змін у структурі інтелекту дівчат свідчить про більшу чутливість їх стильової сфери до зовнішніх впливів, ніж у юнаків.

Особлива увага звертається на вивчення когнітивних стилів “рефлексивність – імпульсивність”, “ригідність – гнучкість”, “простота – складність”. У процесі обробки результатів дослідження було виділено групи досліджуваних з особливостями когнітивного стилю “рефлексивність - імпульсивність”: студенти-психологи зі стійкими імпульсивними тенденціями, студенти-психологи, які схильні до рефлексивних рішень, та студенти-психологи зі стійкими рефлексивними тенденціями. У виділених групах було здійснено аналіз продуктивності – основної психологічної характеристики стильового феномену. Аналіз динаміки змін показників когнітивного стилю “рефлексивність - імпульсивність” за часом відповіді (рефлексивні тенденції) й кількістю помилок (продуктивність) сприяв встановленню закономірності його розвитку: у процесі вузівської підготовки стильовий феномен змінюється за часом відповіді (зростання рефлексивних тенденцій), а продуктивність залишається сталою як наслідок недостатнього врахування чинників ситуації та їх поєднання для прийняття рішення (за критеріями $U 896$; $U 1164$ при $p \leq 0,01$); у студентів із стійкими рефлексивними тенденціями розвивається продуктивність стилю, що дозволяє швидко та якісно аналізувати ситуацію й приймати адекватні рішення (за критерієм ϕ^* при $p \leq 0,01$). Тенденції розвитку рефлексивності не враховуються в процесі вузівської підготовки, що негативно впливає на продуктивність когнітивного стилю.

Уточнення психологічних характеристик полюсів когнітивного стилю “рефлексивність - імпульсивність” сприяло з'ясуванню того, що у студентів-психологів високий рівень сформованості імпульсивності, яка залишається незмінною, а незначні гендерні відмінності, які спостерігаються у майбутніх практичних психологів молодшого курсу, нівелюються впродовж навчально-виховного процесу. Рівень розвитку рефлексивності вищий за середній і є незмінним в процесі вузівської підготовки (за критерієм $U 503$ при $p \leq 0,01$). Аналіз динаміки розвитку психологічних характеристик рефлексивності у виділених групах дозволив встановити такі закономірності: у студентів-психологів частково збільшується кількість осіб з низьким рівнем сформованості продуктивних характеристик параметру й дещо зменшується кількість майбутніх фахівців із високим рівнем сформованості рефлексивності. До цього можуть спонукати слабкі зв'язки із когнітивним стилем “ригідність – гнучкість”, які проявляються в надто повільному й

невпевненому аналізу окремих чинників ситуації й відсутністю здатності до об'єднання їх навколо домінуючого критерію, що дозволить прийняти правильне рішення.

У процесі дослідження в майбутніх практичних психологів були з'ясовані особливості когнітивного стилю “ригідність - гнучкість”, які проявляються у сформованості стильових параметрів та їх механізмів. Аналіз динаміки її психологічних показників під час вузівської підготовки виявив, що у студентів-психологів частково знижується чутливість до фіксації установки, яка передбачає наявність слабких тенденцій розвитку характеристик гнучкості. Параметри ригідності – гнучкості й механізм точності установки залишаються незмінними (за критеріями $\varphi^*1,98$; $\varphi^*1,43$; $\varphi^*1,43$; $\varphi^*0,796$), що вказує на недостатню сформованість продуктивності когнітивного стилю. Тому студенти-психологи в процесі аналізу можуть легко здійснювати перехід від одних чинників ситуації до інших, але виявити домінуючий серед них їм досить складно, що призводить до помилок при вирішенні конкретної ситуації.

Психологічний аналіз полюсу ригідності дає підстави вважати рівень його сформованості середнім і констатувати відсутність змін характеристик параметру впродовж вузівської підготовки майбутніх практичних психологів (за критерієм $U 1319,5$ при $p \leq 0,01$). У юнаків параметр ригідності має дещо вищі показники і спостерігається тенденція до зниження його рівня, а у дівчат сформованість цієї стильової характеристики є більш стабільною. Полюс гнучкості має невисокі показники, що вказує на його низький рівень сформованості й незмінність впродовж вузівської підготовки. У юнаків рівень гнучкості вищий і має тенденції до зростання, а в дівчат спостерігаються протилежні тенденції. Ці особливості вказують на більшу схильність студентів (юнаків) до аналізу ситуацій за кількома чинниками, серед яких їм досить важко виявити домінуючий, що призводить до надмірного ускладнення проблеми. Дівчата схильні орієнтуватися на меншу кількість показників, що в більшості випадків призводить до спрощеного розуміння чинників виникнення ситуації або явища. Удосконалити процеси аналізу в майбутніх практичних психологів здатні продуктивні характеристики “простоти – складності”, а тому важливим є їх взаємозв'язки з іншими базовими когнітивними стилями.

У майбутніх практичних психологів було виявлено особливості розвитку когнітивного стилю “простота - складність”. З цією метою використовувався факторний аналіз за методом головних компонентів. Основний показник когнітивної складності – кількість виділених незалежних ортогональних факторів, а допоміжний – навантаження на перший фактор (вміст особистісних конструктів). У студентів-психологів було відмічено тенденції до зниження міри когнітивної складності в процесі їх вузівської підготовки. Отже, у процесі вузівського навчання відсутній цілеспрямований вплив на розвиток продуктивних

характеристик когнітивної “простоти – складності” і, відповідно, вдосконалення її зв’язків з іншими стильовими феноменами, що призводить до більшої кількості помилок в діяльності майбутніх практичних психологів.

Такі результати експериментального дослідження вказують на те, що між когнітивними стилями різної модальності існують слабкі зв’язки, які не здатні забезпечити ефективної фахової діяльності й повноцінного впливу на складові інтелектуального потенціалу студентів-психологів, що було підтверджено при аналізі особливостей розвитку базових когнітивних стилів. Доведено, що найбільш розвиненим є “рефлексивність – імпульсивність”, другу позицію займає “ригідність - гнучкість” й третя позиція належить когнітивній “простоті - складності”. У процесі вузівської підготовки майбутніх практичних психологів не спостерігається суттєвих зрушень у рівні розвитку когнітивних стилів, що одночасно вказує на слабкі зв’язки між ними та недостатній рівень сформованості їх продуктивності. Це наслідок відсутності цілеспрямованого впливу на продуктивні характеристики базових когнітивних стилів і вдосконалення взаємозв’язків між ними, що обумовлює й особливості зв’язків між стильовими феноменами й складовими інтелектуального потенціалу.

При аналізі взаємозалежностей між компонентами структури інтелекту майбутніх практичних психологів і базовими когнітивними стилями було відмічено наявність значущих зв’язків між тенденціями когнітивного стилю “рефлексивність – імпульсивність” з деякими інтелектуальними складовими. Рефлексивні тенденції сприяють розвиткові мнемічної й конкретно-практичної складових інтелекту. Характеристики параметру рефлексивності сприяють удосконаленню потенціалу лінгвістичної, візуальної й оперативної інтелектуальних складових. Такі особливості вказують на те, що когнітивний стиль “рефлексивність – імпульсивність” значною мірою впливає на розвиток компонентів структури інтелекту майбутніх практичних психологів.

Аналізуючи взаємозв’язки між показниками структури інтелекту й когнітивного стилю “ригідність – гнучкість”, було відмічено: наявність взаємозалежностей з математично-практичною, візуальною й образно-синтетичною інтелектуальними складовими; полюс ригідності позитивно впливає на конкретно-практичний компонент, крім того, намічаються взаємозалежності з абстрактною складовою; полюс гнучкості передбачає взаємозалежність з образно-синтетичною складовою інтелекту. Ці особливості вказують на те, що когнітивний стиль “ригідність – гнучкість” значною мірою впливає на розвиток компонентів інтелекту майбутніх практичних психологів.

Для з’ясування взаємозв’язків і взаємозалежностей когнітивного стилю “простота - складність” з компонентами інтелекту нами був введений показник врівноваженості полюсів

когнітивної диференційованості, що вказує на продуктивні характеристики феномену. Було відмічено, що значуща кореляція спостерігається між продуктивними характеристиками “простоти - складності” й образно-синтетичною складовою інтелекту. Аналогічні взаємозалежності спостерігаються з математично-теоретичною складовою й когнітивною складністю, коли полюс простоти передбачає наявність взаємозв'язків з візуальним компонентом інтелекту. Такі особливості взаємозв'язків вказують на необхідність формування продуктивних характеристик когнітивного стилю “простота - складність” у майбутніх практичних психологів.

При аналізі взаємозв'язків між змінними когнітивних стилів й компонентами інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів було відмічено значущий взаємозв'язок тенденцій “рефлексивності – імпульсивності” із формальним інтелектом. Крім того, прогнозується, що рефлексивні тенденції також сприяють підвищенню потенціалу вербального й професійного (практичний аспект) інтелектуальних компонентів, на що вказують кореляційні взаємозалежності між числовими показниками вказаних феноменів. При аналізі взаємозв'язків продуктивності когнітивного стилю “рефлексивність – імпульсивність” спостерігаються взаємозалежності характеристики з усіма компонентами інтелектуального потенціалу, що дає підставу прогнозувати позитивний вплив продуктивності й продуктивних характеристик когнітивного стилю на розвиток інтелектуального потенціалу.

Аналіз коефіцієнтів кореляцій між когнітивним стилем “ригідність – гнучкість” підкреслює специфіку взаємозалежностей стильового феномену з складовими інтелектуального потенціалу студентів-психологів. Схильність до ригідності передбачає позитивний вплив на характеристики вербального, теоретичного, професійного (теоретичний і практичний аспекти), формального компонентів. Натомість тенденції гнучкості в досліджуваних вказують на наявність взаємозалежностей із просторовою і практичною інтелектуальними складовими. Такий характер взаємозв'язків свідчить про необхідність формування продуктивних характеристик “ригідності - гнучкості”.

На емпіричному рівні відмічається відсутність значущих кореляційних зв'язків між продуктивними характеристиками “простоти – складності” й складовими інтелектуального потенціалу. Однак прогнозується, що продуктивні характеристики стильового феномену містять приховані ресурси для впливу на інтелект, які можуть бути виявлені у подальших дослідженнях.

Особлива увага в дисертаційному дослідженні звертається на взаємозв'язки і взаємозалежності між базовими когнітивними стилями й інтелектуальною продуктивністю

студентів-психологів. Підкреслюється, що саме феномен інтелектуальної продуктивності відображає результат взаємодії когнітивних стилів та інтелектуальних складових.

Коефіцієнти кореляції, які вказують на особливості взаємозв'язку стильових феноменів з інтелектуальною продуктивністю, представлені в табл. 1, де зірочками позначені числові значення коефіцієнтів, які є значущими при $p \leq 0,05$ (*) та $p \leq 0,01$ (**).

Таблиця 1.

Психологічні особливості взаємозв'язку характеристик когнітивного стилю й інтелектуальної продуктивності в студентів-психологів (n1=60, n2=45)

Основні показники стильових параметрів та інтелектуальної продуктивності	Тенденції рефлексивності-імпульсивності	Характеристики рефлексивності-імпульсивності	Продуктивність рефлексивності-імпульсивності	Тенденції ригідності-гнучкості	Характеристики ригідності-гнучкості	Характеристики простоти-складності	Продуктивність інтелектуальної діяльності
Тенденції рефлексивності-імпульсивності		-0,05	-0,39**	0,612**	0,04	-0,14	0,2
Характеристики рефлексивності-імпульсивності	-0,05		-0,1	0,06	0,253**	-0,12	0,219*
Продуктивність рефлексивності-імпульсивності	-0,39**	-0,1		-0,1	-0,12	0,03	-0,2
Тенденції ригідності-гнучкості	0,612**	0,06	-0,1		0,06	-0,04	0,12
Характеристики ригідності-гнучкості	0,04	0,253**	-0,12	0,06		0,04	0,2
Характеристики простоти-складності	-0,15	-0,12	0,03	-0,04	0,04		-0,08
Продуктивність інтелектуальної діяльності	0,2	0,219*	-0,2	0,12	0,2	-0,08	

Вказано на зв'язки інтелектуальної продуктивності з “рефлексивністю – імпульсивністю” й “ригідністю – гнучкістю” та відсутність взаємозалежностей з когнітивною “простотою – складністю”. Результати дослідження вказують, що продуктивні характеристики більшою мірою сформовані в когнітивних стилів “рефлексивність – імпульсивність” й “ригідність – гнучкість”, ніж у “простоти – складності”. Параметри рефлексивності – імпульсивності є інтегратором зв'язків між когнітивними стилями і сприяють встановленню

взаємозв'язків з компонентами інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів.

Таким чином, недостатній розвиток інтелектуального потенціалу у майбутніх практичних психологів зумовлений слабкими взаємозв'язками між продуктивними характеристиками базових когнітивних стилів, відсутністю цілеспрямованого впливу на них, що передбачає пошук та обґрунтування шляхів і психолого-педагогічних умов його формування з метою покращення навчально-професійної й фахової діяльностей студентів-психологів.

У **третьому розділі** – *“Розвиток продуктивних характеристик когнітивних стилів як чинника інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів”* – обґрунтовано й представлено методику та результати формувального експерименту з розвитку продуктивних характеристик когнітивних стилів й підвищення інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів; відображено основний зміст програми тренінгу інтелектуального потенціалу психологів; представлені методичні засади проведення роботи з вдосконалення продуктивних характеристик базових когнітивних стилів; описана загальна процедура організації роботи з розвитку інтелектуального потенціалу; аналізуються результати, отримані в ході експерименту, й накреслюються перспективи їх впровадження у навчально-виховний процес вузівської підготовки.

Засобом формувальної частини дисертаційного дослідження було обрано тренінг, який оптимізує процес вузівської підготовки й сприяє особистісному й професійному зростанню майбутнього фахівця, як активний метод навчання, є логічно завершеною формою, що забезпечує розвивальний вплив за короткий проміжок часу, актуалізуючи внутрішні сили й резерви особистості, найбільш глибокі пласти індивідуальності та стимулює механізми саморозвитку. В основу програми тренінгу інтелектуального потенціалу психологів (ТПП) було покладено психологічні принципи (активності особистості; поєднання ситуацій комфорту й дискомфорту; взаємозалежності інтелектуальної діяльності й продуктивних характеристик когнітивних стилів; взаємозалежності самовдосконалення, професійного зростання й продуктивних характеристик базових когнітивних стилів; провідна роль продуктивних характеристик рефлексивності). Реалізація основної мети програми ТПП забезпечується досягненням проміжних цілей: отримання знань про основні модальності інформаційного обміну особистості; формування уявлення учасників про психологічні особливості базових когнітивних стилів; оволодіння вміннями розрізняти продуктивні характеристики базових когнітивних стилів та використовувати їх у власній діяльності; усвідомлення власних

продуктивних характеристик когнітивного стилю та робота над їх удосконаленням; підвищення інтелектуально-творчої продуктивності.

Добір засобів і розробка програми ТПП проводилися з урахуванням вікових особливостей, специфіки розвитку компонентів інтелектуального потенціалу й психологічних тенденцій розвитку базових когнітивних стилів, особливостей взаємозв'язку між продуктивними характеристиками когнітивних стилів і складових інтелекту. Вправи, які включені до програми, передбачають вплив: на механізми когнітивних стилів і сприяють розвиткові їх продуктивних характеристик; на налагодження взаємозв'язку між компонентами стильової й інтелектуальної сфер особистості; на активізацію творчих ресурсів особистості, які стимулюють до професійного вдосконалення. Вправи та ігри, що входили до складу тренінгу, розроблені автором або запозичені в інших дослідників й адаптовані до мети і завдань програми формульованої частини дослідження.

Формульована частина експерименту здійснювалася на базі інституту педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова на вибірках студентів експериментальних груп А і Б – 22 особи та контрольної групи В – 11 осіб. Програма ТПП включає в себе чотири навчальних блоки й передбачає два заняття на тиждень, які проводилися протягом одного семестру.

Експеримент складався з діагностичного, формульованого й контрольного блоків. У якості основних показників, які вказують на динаміку й значущість психологічних змін, нами були взяті коефіцієнт кореляції Пірсона, критерій інтенсивності T Вілкоксона, коефіцієнт Фішера. Отримані коефіцієнти інтенсивності щодо вдосконалення рефлексивності в експериментальних групах А і Б (відповідно $TA = 6$, $TB = 9$) вказують на значущість психологічних змін при $p \leq 0,01$ (Темп 7), а числові показники гнучкості (відповідно $TA = 10$, $TB = 10$) – підтверджують значущість вдосконалення феномену при $p \leq 0,05$ (Темп 13). У контрольній групі істотних зрушень не відбулося, що вказує на ефективність психологічних засобів ТПП щодо вдосконалення гнучкості й рефлексивності. Динаміка змін когнітивних стилів була підтверджена розвитком їх продуктивних характеристик, що передбачало і вдосконалення взаємозв'язків між ними. Продуктивність інтелекту до формульованого впливу в групі А становила 50%, в групі Б – 50,8%, а після нього зросла відповідно на 26,13% і 25,7%. Психологічні зміни є значущими за критерієм Фішера φ^* .

На динаміку й особливості становлення взаємозв'язків між гнучкістю, рефлексивністю, й продуктивністю інтелекту вказують коефіцієнти кореляції r в табл. 2, де зірочками позначені числові значення, які є значущими для вибірки при $p \leq 0,05$ (*) та $p \leq 0,01$ (**). Після формульованого впливу коефіцієнти кореляції в групах А й Б зросли у

відповідному напрямку при порівнянні з контрольною групою В, що вказує на вдосконалення зв'язків між рефлексивністю, гнучкістю й продуктивністю в групах А й Б.

Таблиця 2

Взаємозв'язок рефлексивності, гнучкості й продуктивності інтелекту

Коефіцієнт кореляції до тренінгу	Експериментальна група	Рефлексивність - гнучкість	Гнучкість - інтелект	Рефлексивність - інтелект
	Група А	-0,134	-0,119	-0,453
	Група Б	0,26	0,024	-0,592
	Група В	0,038	0,226	0,31
Коефіцієнт кореляції після тренінгу	Група А	-0,61*	-0,14	0,51
	Група Б	-0,674*	-0,671*	0,753**
	Група В	-0,022	0,117	-0,148

Таким чином, формувальний вплив засобів ТПП, який передбачав дію на продуктивні характеристики стильових феноменів, у майбутніх практичних психологів сприяв вдосконаленню зв'язків між базовими когнітивними стилями й розвитку інтелектуального потенціалу. Зовні в поведінці студентів можна було спостерігати підвищення активності в роботі з навчальними завданнями й практичними ситуаціями, збільшення кількості позитивного їх вирішення, а також появою якісних пропозицій вдосконалення отриманих результатів, творчим підходом при створенні способу розв'язання. У висловлюваннях учасників тренінгу відчувалися бажання працювати над вдосконалення інтелектуального потенціалу й майбутньої фахової діяльності.

Проведене дисертаційне дослідження дозволило зробити наступні загальні висновки:

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та практичне розв'язання проблеми розвитку інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів, що проявилось у визначенні психологічного змісту та структурних компонентів феномену, визначенні базових когнітивних стилів студентів-психологів, розширенні та поглибленні розуміння психологічних особливостей і закономірностей їх розвитку в процесі вузівської підготовки, встановленні взаємозв'язку між компонентами інтелектуального потенціалу й характеристиками когнітивних стилів у майбутніх практичних психологів, обґрунтуванні та експериментальній перевірці психолого-педагогічних умов ефективності застосування тренінгу інтелектуального потенціалу психологів в процесі вузівської підготовки фахівців.

1. Інтелектуальний потенціал особистості доцільно вивчати у зв'язку з інтелектом, який відображає актуальний рівень здатності до вирішення теоретичних і практичних завдань в процесі діяльності. Інтелектуальний потенціал вказує на можливості й потенції індивідуальності, які спрямовані на вдосконалення діяльності й отримання якісно нового результату. Структурні компоненти та психологічний зміст феномена відображають специфіку й предметну спрямованість конкретної професійної діяльності.

2. У майбутніх практичних психологів виділені психологічні особливості структури інтелекту: найбільш розвиненою є мнемічна складова; наступні позиції займають конкретно-практична, лінгвістична, абстрактна й візуальні складові, на останніх місцях знаходяться математично-теоретична, математично-практична й образно-синтетична складові. Встановлено, що в навчальному процесі вдосконалюється конкретно-практичний компонент, рівень математично-теоретичного частково знижується, а залишаються незмінними характеристики лінгвістичної, оперативної, абстрактної, мнемічної, математично-практичної, візуальної, образно-синтетичної складових інтелекту. Такі тенденції є наслідком слабких зв'язків інтелектуальної й стильової сфер особистості, оскільки в процесі вузівської підготовки на них звертається недостатня увага. Однак у дівчат ці зв'язки є більш виражені, адже в останніх компоненти структури інтелекту залишаються стабільними, натомість у них розвиваються конкретно-практичний й оперативний компоненти інтелекту, рівень математично-теоретичного знижується, решта складових інтелекту залишається на одному рівні розвитку.

3. Серед компонентів інтелектуального потенціалу у майбутніх практичних психологів найбільш розвиненим є вербальний інтелект, (у порядку спадання) професійний (практичний аспект), академічний, професійний (теоретичний аспект), практичний, просторовий, формальний компоненти інтелектуального потенціалу. У процесі вузівської підготовки студенти-психологи частково втрачають можливості формальної складової, натомість вербальна, просторова, професійна (практичний і теоретичний аспекти), практична й теоретична складові не змінюються, що є наслідком слабких зв'язків між базовими когнітивними стилями. Це відображається на можливостях вдосконалення діяльності студентами-психологами. Так, дівчата мають перевагу над хлопцями, оскільки в них зростає потенціал вербального й професійного (практичний аспект) компонентів, однак знижується формальний компонент, решта складових не змінюються. Юнаки характеризується меншою продуктивністю діяльності, адже складові їх потенціалу є більш стійкими, а вербальний компонент втрачає свої можливості. Такі відмінності вказують на готовність інтелектуальної сфери студентів-психологів до змін.

4. У студентському віці продовжує формуватися стильова сфера особистості, що значною мірою обумовлено становленням продуктивності та продуктивних характеристик когнітивних стилів. Поєднання цих особливостей із процесами становлення інтелекту в юнацькому віці створює сприятливі умови для вдосконалення інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів в процесі вузівської підготовки.

5. Приховані резерви впливу на розвиток інтелектуального потенціалу містять особливості когнітивного стилю особистості. У майбутніх практичних психологів – це цілісний феномен, основу якого становлять зв'язки між когнітивними стилями різної модальності (“рефлексивність – імпульсивність”, “ригідність – гнучкість”, “простота - складність”), які акумулюють його властивості й функції і спрямовані на оптимізацію інтелекту та вдосконалення фахової діяльності. Якісним показником такого зв'язку є продуктивність.

6. Інтегратором взаємозв'язків у матриці когнітивного стилю майбутніх практичних психологів є феномен “рефлексивність – імпульсивність”, на що вказують його властивості, які проявляються в спрямованості на вдосконалення фахової діяльності й стимулюванні підвищення продуктивних характеристик базових параметрів когнітивного стилю, встановленню взаємозв'язків між ними й складовими інтелектуального потенціалу. Врахування тенденцій розвитку продуктивності когнітивного стилю сприяє підвищенню інтелектуального потенціалу в майбутніх практичних психологів.

7. Розвитку інтелектуального потенціалу, вдосконаленню зв'язків у матриці когнітивних стилів і підвищенню її продуктивних характеристик сприяє тренінг як метод активного навчання, що є логічно завершеним за змістом і формою та забезпечує розвивальний вплив за короткий проміжок часу, актуалізуючи внутрішні сили й резерви особистості, найбільш глибокі пласти індивідуальності та стимулює механізми саморозвитку. Тренінг інтелектуального потенціалу психологів (ТПП) спрямований: на отримання й систематизацію знань про модальності інформаційного обміну особистості з середовищем; на формування й систематизацію уявлень про властивості когнітивного стилю майбутніх практичних психологів, його ролі в оперуванні професійною інформацією; на оволодіння вміннями розрізняти продуктивні характеристики когнітивних стилів та оперувати ними; на усвідомлення власних продуктивних характеристик базових когнітивних стилів; підвищення інтелектуально-творчої продуктивності майбутніх практичних психологів.

8. Використання тренінгу інтелектуального потенціалу психологів впливає на взаємозв'язки між рефлексивністю, гнучкістю, складністю й інтелектуальною продуктивністю, що вказує на важливість для майбутніх практичних психологів

сформованих продуктивних характеристик параметрів рефлексивності, гнучкості й складності та їх ролі у розвитку інтелекту; збільшення продуктивності когнітивних стилів “рефлексивність – гнучкість”, “ригідність – гнучкість”, “простота – складність”, що підкреслює їх важливість у розвитку цілісності когнітивного стилю майбутнього практичного психолога.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувалися послідовною реалізацією теоретичних положень у вирішенні завдань емпіричного дослідження; застосуванням методів і прийомів адекватних об’єкту, предмету, меті та завданням дослідження; проведенням дослідно-експериментальної роботи з дотриманням вимог надійності та валідності; репрезентативністю вибірки і використанням методів математичної статистики для обробки отриманих даних.

Проведене дослідження не вичерпує всієї глибини поставленої проблеми. Перспективи подальшої науково-дослідної роботи вбачаємо у вивченні взаємозв’язку між когнітивними стилями і соціальним та емоційним компонентами інтелекту, у з’ясуванні психологічних механізмів впливу на характеристики базових когнітивних стилів, встановленні взаємозв’язку когнітивних стилів, інтелектуального потенціалу й творчості у розвитку професійної самосвідомості фахівців у галузі практичної психології.

Основний зміст роботи відображено у таких публікаціях автора:

1. Пісоцький О. П. Когнітивний стиль як умова продуктивної діяльності практичних психологів// Збірник наукових праць “Науковий Часопис” НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. - №12 (37). – С. 158 - 165.
2. Пісоцький О. П. Когнітивна диференційованість і особливості пізнавального контролю як чинники розуміння тексту майбутніми практичними психологами// Актуальні проблеми психології. Том IX: Етнічна психологія. Історія психології. Психолінгвістика: Зб. наук. пр. За ред. С. Д. Максименка, М.-Л. А. Чепи. – К.: Міленіум, 2006, Ч.І. – С. 150 - 158.
3. Пісоцький О. П. Інтелектуально-стильовий потенціал сучасного студентства як умова успішної професійної соціалізації// Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Т. VIII, вип. 1. – К., 2006. - С. 285 – 291.
4. Пісоцький О. П. Інтелект як чинник успішної професіоналізації сучасного студентства// Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Випуск 41. Серія: психологічні науки: Збірник наукових праць. – Чернігів: ЧДПУ, 2006. – Вип. 41. – Том 2. – С. 71 - 74.
5. Пісоцький О. П. Тренінгові технології та особливості їх застосування у підвищенні інтелектуального потенціалу майбутнього фахівця у галузі практичної психології// Збірник

наукових праць “Науковий Часопис” НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. - № 17 (41). Част. I. – С. 243 - 249.

6. Пісоцький О. П. Стильовий потенціал соціального інтелекту як чинник професіоналізації студентів-психологів// Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія /За ред. С. Д. Максименка, М. В. Папучі. – Київ – Ніжин: Видавництво НДУ; ДС “Міланік”, 2007. – Том 10, вип. 1. – С. 81 - 83.

7. Пісоцький О. П. Когнітивний стиль як чинник успішної соціалізації майбутніх практичних психологів// Збірник наукових праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. - Т. IX, Ч. 4. – К., 2007. - С. 297 – 302.

8. Пісоцький О. П. Індивідуально-психологічні детермінанти творчого потенціалу майбутніх практичних психологів// Наука і освіта. – 2007. - № 4-5. – С. 128 - 131.

9. Пісоцький О. П. Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх практичних психологів як чинник їх професійного вдосконалення// Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. – Рівне: РДГУ, 2007. – С. 169 - 173.

10. Пісоцький О. П. Інтелектуальний потенціал майбутніх практичних психологів як чинник їх європейської інтеграції// Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість в умовах європейської інтеграції: Збірник матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 16 – 18 травня 2007 р.; У 6-ти т. Т. 4 – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2007. – С. 207 - 210.

11. Пісоцький О. П. Тренінгові технології та особливості їх застосування у підвищенні інтелектуального потенціалу майбутнього фахівця у галузі практичної психології// Тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Методологія та технології практичної психології в системі вищої школи”. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова МОН України, Поліграф-Центр, 2007. – С. 139 - 140.

АНОТАЦІЇ

Пісоцький О. П. Когнітивний стиль як чинник розвитку інтелектуального потенціалу майбутнього практичного психолога. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2008.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню психологічних особливостей когнітивного стилю як чинника розвитку інтелектуального потенціалу майбутнього

практичного психолога. Уточнено зміст поняття “інтелектуальний потенціал”, з’ясовано його специфіку у майбутніх практичних психологів. Вивчено зв’язок процесів розвитку інтелектуального потенціалу й продуктивних характеристик когнітивних стилів. Модифіковано методики дослідження взаємозв’язку складових інтелектуального потенціалу і когнітивних стилів “рефлексивність – імпульсивність”, “ригідність – гнучкість”, “простота – складність”. Встановлено зв’язок продуктивних характеристик і складових інтелектуального потенціалу майбутніх практичних психологів. Розроблено і апробовано тренінг інтелектуального потенціалу психологів. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови його впровадження в процес вузівської підготовки майбутніх практичних психологів.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, інтелект, когнітивний стиль, параметри когнітивного стилю, тренінг.

Песоцкий А. П. Когнитивный стиль как фактор развития интеллектуального потенциала будущего практического психолога. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07. – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2008.

Диссертационное исследование посвящено проблеме развития интеллектуального потенциала будущих практических психологов, а также изучению влияния психологических особенностей когнитивного стиля на формирование составляющих интеллектуального потенциала в процессе вузовской подготовки будущих практических психологов.

В результате анализа психологической литературы было установлено, что интеллектуальный потенциал изучается в связи с интеллектом личности. Структурные составляющие и психологическое содержание феномена отображают специфику определенной профессиональной деятельности. Интеллектуальный потенциал будущих практических психологов направлен на установление причин возникновения психологического явления, что предполагает воссоздание психической ситуации. В работе анализируются содержательные характеристики и специфические особенности составляющих интеллектуального потенциала будущих практических психологов, особое внимание направлено на процесс развития феномена в студенческом возрасте.

В работе представлен анализ психологических характеристик, функций когнитивного стиля. Рассмотрены принципы его классификации, выделены продуктивные характеристики и отмечена их взаимосвязь с составляющими интеллектуального потенциала студентов-психологов. Установлено, что в студенческом возрасте складываются благоприятные

условия для развития интеллектуального потенциала и когнитивных стилей “рефлексивность - импульсивность”, “ригидность – гибкость”, “простота – сложность”.

Представлено исследование составляющих интеллектуального потенциала, анализируются особенности структуры интеллекта будущих практических психологов. Рассматриваются особенности когнитивных стилей “рефлексивность – импульсивность”, “ригидность – гибкость”, “простота – сложность”. В результате анализа динамики интеллектуальных и стилевых свойств личности выявлены и систематизированы общие закономерности развития интеллектуального потенциала и характеристик когнитивных стилей. В исследовании установлено, что в системе вузовской подготовки будущих практических психологов недостаточно внимания уделяется формированию продуктивных характеристик ведущих когнитивных стилей, что отрицательно сказывается на уровне развития составляющих интеллектуального потенциала.

Разработанный психодиагностический комплекс методик позволил установить взаимосвязь между когнитивными стилями и составляющими интеллектуального потенциала будущих практических психологов. В результате проведенного корреляционного анализа определено, что “рефлексивность – импульсивность” является интегратором продуктивных характеристик ведущих когнитивных стилей. Установление взаимосвязи между когнитивными стилями будущих практических психологов способствует возрастанию взаимозависимости с интеллектом.

Установлено, что проблема развития интеллектуального потенциала будущих практических психологов взаимосвязана с использованием активных методов обучения, что предполагает воздействие на психологические ресурсы личности, факторы развития феномена к которым относится когнитивный стиль. В соответствии с выделенными особенностями взаимосвязи когнитивных стилей и компонентов интеллектуального потенциала разработан тренинг интеллектуального потенциала психологов, которому свойственны независимость и завершенность содержательного материала, раскрытие основных понятий и концептуальных основ реализации поставленных задач.

Психолого-педагогическое обеспечение тренинга реализовывалось в таких направлениях: систематизация знаний о процессах информационного обмена личности со средой; формирование представлений о продуктивных характеристиках когнитивных стилей; систематизация знаний о интеллектуальном потенциале, роли когнитивных стилей в оперировании профессиональной информацией; овладение практическими умениями различать продуктивные характеристики когнитивных стилей. Следствием проведенного тренинга стало: повышение интеллектуального потенциала; усовершенствование взаимосвязей рефлексивности, гибкости, сложности и продуктивности интеллекта, что

проявилось в увеличении количества положительных ответов, качественных советов по усовершенствованию деятельности, творческих проявлений в работе участников.

В диссертационной работе оговорены условия эффективного внедрения тренинга в систему вузовской подготовки будущих практических психологов, намечены перспективы исследования проблемы развития интеллектуального потенциала и продуктивных характеристик когнитивных стилей.

Ключевые слова: интеллект, интеллектуальный потенциал, когнитивный стиль, параметры когнитивного стиля, тренинг.

Pisotskiy A. P. Cognitive style as a factor of development of future practical psychologist's intellectual potential. – Manuscript.

The thesis on competing a scientific degree of a Candidate of Psychological Sciences by the speciality 19.00.07. – Educational and Developmental Psychology. – The National Pedagogical University named, after M. P. Dragomanov, Kyiv, 2008.

The dissertation research is devoted to the study of psychological features of cognitive style as a factor of development of intellectual potential of future practical psychologist. The essence of concept “intellectual potential” is specified and its specific characteristics of future practical psychologists are found out. Correlation of development of intellectual potential and productive features of cognitive styles are studied. Methods of research of intellectual potential's components and cognitive styles “reflexivity – impetuosity”, “rigidity – flexibility”, “complication – simplicity” are modified. Correlation between productive characteristics and intellectual potential's components of future practical psychologist is set. Training of intellectual potential psychologist is developed and approved. Conditions of TIPP in pre-service preparation of future practical psychologist are described.

Key words: intellectual potential, intellect, cognitive style, parameters cognitive style, training.